

Satur P. Apoyon's "Anak sa Wakwak"

Dominique Gerald M. Cimafranca, translator

Ateneo de Davao University, Philippines

In *A Dictionary of Cebuano Visayan* (1972), John U. Wolff defined *wakwak* as “bird which comes out at night, so called from its call. Its call signifies the presence of a vampire (*unglo*) or in some beliefs, it is a form the vampire takes himself.” The supernatural *wakwak* is prevalent in Philippine folklore, and even today, many people in the rural areas still believe in its existence. In Satur P. Apoyon’s “Anak sa Wakwak,” the *wakwak* maintains a firm grip in the imagination of the rural folk. Set in this milieu, a young boy comes of age and confronts his desire for the daughter of an alleged *wakwak*. Originally published in *Bisaya Magasin* in 2002, the short story was finally collected in a slim volume entitled *Ang Gakit ni Noebong ug Ubang mga Sugilanon* (Noebong’s Raft and Other Stories) in 2008, published by the National Commission for Culture and the Arts. The journal would like to thank the estate of Satur Apoyon for permission to publish the original story together with the English translation.

About the Writer. Satur P. Apoyon (1935–2011) was well known as a veteran journalist and Bisaya fiction writer. Originally from Bohol, he settled in Davao City for good in 1960. He worked for the Philippine News Agency from 1980 until his retirement in 2001. Through the years, he has produced a considerable body of work, from short stories published in magazines to serialized novels, comics, and jokes. For his contribution to Mindanao literature, he was awarded the Taboan Literary Award at the 3rd Taboan Philippine International Writers Festival in 2011.

About the Translator. Dominique Gerald M. Cimafranca is a teacher, writer, editor, engineer, programmer, and project manager. He has published a short story collection, *An Unusual Treatment and Other Short Stories*, and has edited six books in both the literary and historical categories. He is webmaster of *Dagmay*, the literary journal of the Davao Writers Guild.

Submission Information

Received: 28 April 2015 Revised: 18 April 2016 Accepted: 4 October 2016 Published: 7 October 2016

Correspondence. Dominique Gerald M. Cimafranca, Computer Studies Cluster, Ateneo de Davao University, E. Jacinto Street, 8016 Davao City, Philippines. Email: dominique.cimafranca@gmail.com

Suggested Citation.

CIMAFRANCA, DOMINIQUE GERALD M., trans. 2016. “The Wakwak’s Daughter.” Originally written in Bisaya by Satur P. Apoyon. *Banwa* 12A: LIT-010.

Anak sa Wakwak

Satur P. Apoyon

TALIWALA SA KAHIMUNGAWONG nga siya kaliwat kunog wakwak, nag-awas-awas lang gihapon ang akong kaibog kang Teresa, ang dalagita kong klasmet sa kuwarto grado sa among balangay sa Kantomimbo. Ang pag-undang-undang namo human matapos ang ikaduhang gubat sa kalibotan maoy hinungdan sa among pagkalangay sa pagtungha.

Sukad pa sa pag-abli sa klase niadtong miaging bulan, hangtod niining bulan na sa Nobiyembre, dili gyod ko pul-an nga magsud-ong sa katahom ni Teresa. Pution siya, guwapahog dagway, balhiboon ilabi na sa iyang mga bukton ug bitiis. Tam-is ug hawot mosulti. Lami pod hagkan ang iyang mga ngabil.

Apan kutob lang ko sa pagsud-ong. Usahay moibid-ibid sa mga gutlo sa reses ug sa tingpamuhi na sa hapon. Usa ray dalan-dalan nga among subayon pauli sa among isigka pinuy-anan tungas sa bakilid umbaw sa among eskuylahan. Apan sa unahan pa gayod ang balay nila ni Teresa nga gipatung-an sa duha ka labong nga mga punoan sa kawayan ug ubang kakahoyan sa bungtod.

Sa dihang namatikdan sa pipila namo ka mga himantayong kasaring, dinhay nangahas sa pagtap-il kanako kang Teresa. Nawngon ra ba gyod ko nila kanang anaa si Teresa sa akong duol. Hinuon manlipaghong ko, apan mao bayay akong gusto. Si Teresa igo lang sa pagkusmod.

Wala madugay, ang biyuda kong inahan—si Nanay Rufa—nangusisa usa niana ka tingpanihapon: “Unsa ba kining nadunggan nako nga nag-ibid-ibid ka kuno kang Teresa?”

“Bunga lang god na sa pagtap-il-tap-il, Nay,” hinay kong tubag samtang nanibawas pa sa tinunoang monggos nga gisubakag buwad bulinaw.

“Di ba wikwik man ang inahan kuno ni Teresa, Nay?” mitimang ang bugtong kong manghod nga si Linlin nga mitindog na aron moadto sa banggera diin nahimutang ang banga nga sudlanan sa among ilimnong tubig gikan sa tubod.

“Ssst kanang imong yawit, Linlin . . . madunggan ka gani . . .,” badlong ni Nanay Rufa. Apan pagkataudtaod, mipadayon siya: “Mao kanay akong gikabalak-ang butanga, Andoy, kon matinuod uroy ang imong kapalaran nianang bayhana.”

“Sus, way angay kabalak-an, Nay. Tap-il-tap-il lang god kana sa mga tistisan,” pabugnaw nako sa akong nabalakang inahan. Unya mipuno ko: “Ikaduha, bayong pa god ko tawon.”

“Bantay ka bitaw, ha?”

Nianang gabhiona, wala gilayon ako makatulog. Naglabok-labok ang larawan ni Teresa ug sa akong inahan sa akong kaisipan. Apan dili man gayod papiog ang akong kasingkasing sa gibati niini nga gugma alang kang Teresa bisan pa sa misteryosong dag-om nga naglimin sa banay niini.

Pagkaugma, nakita na usab nako si Teresa nga angayan kaayo sa bag-o niyang sininang pinabukad ug naglahugay ang mga kolor. Giplanohan dayon nako nga sipingang siya sa pagreses sa alas tres, ilabi na inigpalit niini ug maruya sa ganghaan sa tunggaan.

Sa pagreses na, nahitabo gayod nga magkasiping kami ni Teresa sa pagpangaon na namo og maruya sa bangko ilawom sa dakong akasya. Sanglit wala didto ang mga tistisan, miporma gilayon ako sa pagdiga kang Teresa. Apan wala pa gani ako makabungat og pulong, giunhan

gilayon akog singhag ni Teresa: “Uy, sukad karon, putla na kanang imong ibid-ibid gumikan lang sa tap-il-tap-il, ha?”

“Kay daotan ba diayg dayonon?” wala damhang nakagahom ko sa pagsulti sa ingon.

“Gahilas-hilas ka lang,” niini pa dayong tindog ug mipadulong sa pultahan sa among klasrom nga pipila lang ka dupa gikan sa akasya, “may gatas pa gani ang atong mga baba.”

Pagkasunod adlaw, dinhay nahitabo kang Teresa sa dayon na namog pamauli sa kahaponon. Si Esong nga maoy kinamagulangon sa among saring nagtampalas kang Teresa. Gikalitan kinig kumot ang dughan sa dihang mosimang na unta ang gipakamutya kong dalagita sa dakong dalan paingon sa among bungtod. Human mamalikas si Teresa sa gibuhat ni Esong, midanguyngoy kini ug nagbahad nga iyang sumbongan ang iyang inahan sa nahitabo.

Apan wala na ako maghulat nga ang inahan pa ni Teresa ang mopahamtang og mapait nga silot sa among kasaring nga tampalasan. Bisan gugamay ako ni Esong, ako siyang gilabokan uban sa pagpaasod-asod sa pipila ka mga suntok.

Pagkahuman naglimik-limik kami sa paglayogay sa daplin sa dakong dalan. Daghang miabiba nga tiwasan na lang si Esong nga akong nailadman. Tingali nakita kadto ni Teresa ug naglaom ako nga bayani na ako sa iyang pagtan-aw.

Pagkalingkawas na ni Esong sa akong pagkabayo, mikaratil kinig dagan gumikan tingali sa iyang kaulaw sa iyang gibuhat ug pagkapiri niya sa among sambunot.

Apan pag-aninaw nako sa palibot, wala na si Teresa. “Sige lang,” gialam-alaman ko ang akong kaugalingon, “daghan bitawg saksi sa pagpitol ko sa linuog nga gihimo ni Esong.”

Sa misunod nga mga adlaw, labi pang milipang ang akong pangandoy kang Teresa. Labi na nga nakahimo og maayong buhat alang kaniya. Mao nga usa niana ka kilumkilom sa adlawng Sabado milighot ako sa pagpamisita kang Teresa. Una ko mopaingon sa ilaha, ako unang gisumbag ang tulo ka punoang saging nga nahimutang sa utlanan sa among gamayng luna ug sa akong uyoan nga si Ingko Damon. Painit kadto sa dunggan aron dili ko kulbaan inig-atubangay na namo ni Teresa ug

sa iyang kaubanan sa balay.

Paghimungtod nako sa unang higayon sa tugkaran sa yanong balay nga kahoy, nipa ug kawayan, nanghulop na ang tanang mga manok sa batoganan niini sa mga sanga sa nangka. Sa sala sa balay nagdan-ag ang lamparilya. Apan mingaw ang palibot sa pinuy-anan nila ni Teresa. Misanap sa akong galamhan ang pagduhaduha ug panalaw.

Sa misunod nga mga gutling, mihukom ako nga mopadayon sa akong pangahas sa pagpamisita sa dalagitang nakabatobalani sa akong pagbati. Mao nga gipunting ko ang akong mga mata sa upat ka ang-ang nga bulos kawayan nga hagdanan ug nangatahoran: “Maayo . . . maayong hapon!”

Kahilom ang mitubag sa maingogon kong pangatahoran.

Taudtaod may migimok didto dapit sa sala.

Busa, nangatahoran na usab ako.

“Kinsa na?” kagalkal nga tingog sa usa ka babayeng edaran na.

“Ako ni Nang . . . si Andoy sa ubos,” paila nako.

“Dayon.”

Midayon ako sa tumang kamaampingon.

“Lingkod,” gitudlo sa tagbalay nga nagpadunghay sa taas nga buhok nga may put-ak-put-ak na sa bulawanong lugas. Sanglilt wala pa man gayod ko makakita sa inahan ni Teresa sukad sa among pagbalhin gikan sa Cogtong, Cortes nganhi sa Kantomimbo mga tulo na ka tuig ang milabay, nanaghap ako nga ang gulangon sa akong atubangan mao ang iyang inahan.

“Salamat, N-nang . . .” nako pa nga mitultol sa bangko simpig sa binuksang tamboanan.

Milingkod usab ang tagbalay sa karaang bangko sa akong atubangan.

“Unsay ato nimo, Dong?”

“Si Andoy ko, Nang, medyo silingan ug klasmet ni Teresa. Nia ko aron mamisita unta kaniya.”

“Diay ba?”

“Unta, Nang.”

Kahilom.

Unya pagkataudtaod, misulpot ang tingog sa tagbalay: “Apan, wala pa makauli si Teresa sukad pa ganinang palis. Atua siya sa Palik naghatod og bulak sa minatay.”

“Bulak sa minatay?” mikunot ang akong agtang.

“Oo, naghalad siyag bulak alang sa namatay

ninyong klasmet ganinang kaadlawon. Abi ko bag nahibalo ka na nga si Esong nabugtoan sa kinabuhi samtang natulog sa iyang sibay pagligas sa tungang gabii kagabii?”

“Ha?”

“Oo . . .”

Gipanglimbawotan og balhibo sa tangkugo, nanamilit gilayon ako sa tagbalay nga nasuta na nako nga inahan gayod ni Teresa. Nagdibal ang akong galamhan nga naghunahuna sa kamatayon ni Esong. Pilahay pa ba kadtong pagtampalas niya kang Teresa ug sa among panaglayogay gumikan lang sa iyang pagbinastos sa dalagita nga gisimba sa akong kasingkasing? “Di na ko magdugay, Nang. Mopauli na lang tingali ko kay wala man diri ang akong tuyo.”

“Imong pagbuot . . .”

Sa paghiugsad nako sa tugkaran, mipagukod og pahimangno ang inahan ni Teresa: “Uy, ngitngit na ra ba . . . di ka ba mahadlok og wawak dinha sa dalan-dalan?”

Wala na ko molingi ni motubag kaniya. Mipaturatoy kog lakaw subay sa dalan-dalan nga modulhog sa amoa. Naglagubo ang akong dughan sa wala hisabting pagbati.

Unya dinha na poy tingog sa batan-ong babaye misulbong sa akong likod: “Doy, ugma sa buntag ang lubong ni Esong!”

Milingi ko ug nasuta ko nga si Teresa kadtong nagsangpit kanako gikan sa ilang tamboanan. Unya, iya na usab gisubli ang iyang pahibalo, apan wala na ako motubay sa pakighinabi pa kaniya. Mipadayon ako sa pagpauli nga gisaog sa nagkalahugay nga pagbati, ilabi na sa mga bunhok sa kalisang.

Sa pagkatulog na nako nianang pagkalawom gabii, buot ko nga moabot na lang ang kabuntagon aron moadto na ako sa Palik aron mosud-ong sa patayng lawas ni Esong ug dayon motabang sa pagpas-an sa iyang haya ngadto sa sementeryo sa lungsod.

Human makatimo sa pinobreng pamahaw—tinughong bahaw nga giparesan og pinutong balanghoy—nanamilit ko kang Nanay Rufa alang sa akong pag-uban sa lubong ni Esong.

“Uy, tan-awa kuno ang tiyan sa namatay kay dunay hungihong nga gikamras sa nangawok nga wawak . . .” tugon sa akong inahan.

“Mao nay balita, Nay?”

“Nasangab ko lang pod ’na sa tubaan ni Inse Berina gahapon sa hapon.”

Sa pag-abot nako sa balay nila ni Esong, daghan na ang mga tawo nga kumokuyog sa lubong.

Gihaya intawon ang akong klasmet sa taliwala sa gamayng sala sa ilang kasarangang balay dili layo sa kapilya sa sityo Palik nga may usa ka kilometro gikan sa amoa. Ang gisugilon ni Nanay Rufa ganina mao gayoy nagbula-bula ibabaw sa haya ni Esong. Anaa pa ganiy moingon nga bani na lang ang gihaya kay giawok na ang katibuk-an sa namatay sa wawak ug unsa pang maligno.

Aron dili masilo si Nanay Rufa inig-uli nako, ako gayong gipanlimbasogan nga kapananghiran ang inahan ni Esong nga walisang ang tiyan niini makadiyot. Misugot si Iya Peling. Tuod dihay dakong mga lakra sa kinawrasan sa kuko nga dili matataw kon iya sa tawo o sa higanteng langgam.

Sa kilid sa lungon, may makapanlimbawot nga lukong sa bulak sa patay—mga larag nga piyuous sa antuwanga ug kalachuchi nga gipangtusok og dagom sa palma sa paragayo. Ikatulo kini sa laing duha pa ka mga lukong simpig sa bungbong sa lawak-dawatanan sa balay sa banay sa namatay.

Gipakisayran ko ang inahan ni Esong kon kinsay naghalad sa maong kahibulongang lukong.

“Usa ka tigulangong babaye nga kalit lang mianhi sa talisawop na ang Adlaw gahapon, asoy ni Iya Peling. “Ang kahadlokag hitsura wa magdugay . . .”

Mialimbukad gilayon ang akong katahap kon kinsay naghimo sa ingon. Apan wala ako magpakita og timailhan nga ako may sukaranan sa unsa mang kasayoran sa misteryo.

“Ikaw tingali ang labing nakasabot sa kamatayon ni Esong, di ba, Andoy?” ni Iya Peling pa nga migakos kanako ug mipaumod ang luhaan niyang nawong sa tuo kong dughan.

Gitubag ko si Iya Peling sa walay umoy nga pagyango sa nagduogduog kong ulo umbaw sa mitaliwan kong kasaring.

The Wakwak's Daughter

Dominic Gerald M. Cimafranca, translator

EVEN THOUGH I HEARD that she was supposed to have come from a family of wakwak, my heart still overflowed with desire for Teresa, my classmate in fourth grade in our town of Kantomimbo. We were already in our teens at the time, but the Second World War had interrupted our studies, and that was why we were delayed in school.

Since the opening of classes the past month, up to this month of November, I did not tire of beholding Teresa's beauty. She was fair of skin and fair of face. She was slightly hairy, especially around her arms and legs. She spoke softly and sweetly. Her lips looked like they were sweet to kiss.

But I could go no further than to look. I would follow her around during recess and when it was time to go home. There was only one footpath leading to each of our houses going up the slope overlooking the school. Their house, though, was further up on the hill, in the midst of the thick bamboo groves and other forest trees.

In time a few of our nosy classmates noticed, and they teasingly paired me with Teresa. The catcalls and laughter came whenever Teresa and I were near each other. I would blush, of course, but I liked it. Teresa would only frown.

Not long after, my widowed mother—Nanay Rufa—confronted me over dinner. "What is this I hear that you're flirting with Teresa?"

"It's just idle talk from my friends, Ma," I said softly while I pretended to concentrate on the mung bean-and-fish soup.

"Isn't Teresa's mother supposed to be a wikwik¹?" said my younger sister Linlin as she

stood to get some water from the earthen jar in the kitchen.

"Shhh! Watch your tongue, Linlin . . . someone might hear . . .," scolded Nanay Rufa. But after a while, she continued: "That's the thing that's been worrying me, Andoy. What if you actually end up with that girl?"

"Sus! There's no need to worry about that, Nay! It's all just teasing from those jokers," I said, trying to calm down my concerned mother. And I added: "Besides, I'm too young!"

"Well, you better be careful, okay?"

That night, I couldn't sleep. Images of Teresa and my mother fluttered in and out of my mind. But my heart could not be swayed in its love for Teresa, even though her family was enshrouded in mystery.

The next day, I saw Teresa again. She looked lovely in a colorful new dress. I planned to sit with her during recess at three in the afternoon after she bought fried bananas at the school gate.

Recess came and I got to sit with Teresa alone. We ate maruya² on the bench under the big acacia tree. Since my rascally friends were not around, I prepared to declare my love to Teresa. But I had scarcely formed a word when Teresa cut me off with a snarl: "Hey, you! From now on, stop it with all the flirting, ha? Just because we're being teased . . ."

"Is it so bad if I carry on?" I didn't expect to find it in me to say what I did.

"Don't be so full of yourself," she said, standing up to walk back to our classroom, just a

1. *Wikwik* is the diminutive form of *wakwak*, often used in humorous tone.

2. *Maruya*: banana fritter

few arms' length from the acacia tree. "We're still too young for this!"

The next day, something happened to Teresa as we went home in the afternoon. Esong, the oldest in our class, molested Teresa. He suddenly squeezed her breast just as my beloved was turning to the big road going up our hill. Teresa cursed out loud, and wailed and threatened to tell her mother about what happened.

I did not wait for Teresa's mother to cast her wrath upon our pervert of a classmate. Even though I was smaller than Esong, I rushed at him with a flurry of punches.

We rolled as we wrestled by the side of the big road. Several classmates hooted for me to finish off Esong, whom I had pinned beneath me. Perhaps Teresa saw what I did, and I hoped she would see me as a hero.

When Esong finally escaped from under me, he ran off in shame, perhaps from what he had done or from having been beaten in our fight.

However, when I looked around, Teresa was gone. "Never mind," I consoled myself, "many people saw how I put Esong in his place."

In the following days, my hope for Teresa's affections grew, now that I had done something great for her. And that was why, one Saturday evening, I snuck out of our house to visit Teresa. Before I went to their house, I punched three banana trees at the boundary of our small lot and the lot of our uncle, Ingko Damon. That was to get my blood pumping so I would have the courage to face Teresa and her companions in her house.

When I first crossed into the threshold of their house—made of wood, nipa, and bamboo—all the chickens had already roosted from their perches on the branch of the jackfruit tree. In the sala, the lamps were glowing. But the surroundings around the house were eerily quiet. I was flooded with doubt and fear.

In the next moment, I resolved to proceed with my dare to visit the girl who was embedded in my heart. I fixed my eyes on the four bamboo steps leading up to the house and, mindful of my manners, called out: "Good . . . good evening!"

Only silence answered my greeting.

After a little while, I saw movement in the sala.

I called out again.

"Who is that?" It was an elderly woman's hoarse voice.

"It's me, Nang . . . Andoy from downhill."

"Come in."

I entered cautiously.

"Sit," pointed the woman whose long unbound hair already had streaks of gray. I realized I had not seen Teresa's mother since we moved to Kantomimbo from Cogtong, Cortes three years ago. I guessed that the woman in front of me was her mother.

"Thank you, 'nang . . ." I looked for the chair in the dim light from the open window.

The woman sat in the old chair in front of me.

"What brings you here, dong?"

"I'm Andoy, Nang, neighbor and classmate of Teresa. I am here to visit her."

"Is that so?"

"I hope so, Nang."

Silence.

A little while, the voice of the woman came: "Unfortunately, Teresa has not been home since this afternoon. She is in Palik, delivering flowers for the dead."

"Flowers for the dead?" I frowned.

"Yes. She left early this morning to bring flowers for your classmate. Didn't you know that Esong died in his sleep past midnight last night?"

"What?"

"Yes . . ."

The hairs on my neck stood on end. I hurriedly bade farewell to the woman that I was sure was Teresa's mother. I was deeply troubled thinking about Esong's death. Was this the result of our big fight because he had molested the young woman that my heart worshipped? "I won't stay long, Nang. I might as well go home since the person I came to see isn't here."

"As you wish . . ."

As I crossed the threshold, Teresa's mother called to me with a reminder: "It's already dark . . . aren't you afraid of meeting wakwak along the way?"

I did not turn to face her. I hurried down the road going to our house, my chest pounding

from feelings I could not comprehend.

Then there was another voice, a young woman's, calling from behind me: "Doy! Esong's burial is tomorrow!"

I turned and glimpsed Teresa calling me from their window. She repeated her announcement, but I did not stay to speak with her. I went home, carried away by roiling emotions, the terror eating at me.

As I lay in bed that dark night, I prayed for dawn to arrive so that I could head on to Palik to see Esong's dead body and, if I could, to help carry his coffin as they brought it to the town cemetery.

After having a meagre breakfast—yesterday's leftover rice paired with cassava cake—I asked permission from Nanay Rufa to let me attend the burial of Esong.

"Check the belly of the dead boy. There are rumors that he was attacked by the wakwak," said my mother.

"Is that what you heard, Nay?"

"I heard about it at Inse Berina's tubaan³ yesterday afternoon."

When I reached Esong's house, there were already plenty of people who had turned up to join the burial.

The wake of my poor classmate was held in the tiny living room of their simple house, not far from the chapel of Palik, a town just a kilometer from ours. Esong's wake buzzed with the same talk I heard from Nanay Rufa. Someone even said that it was just the trunk of a banana tree in the coffin because the body had been bewitched by the wakwak and other creatures of the night.

So as to satisfy Nanay Rufa when I went home, I sought the permission of Esong's mother to uncover his belly, even for just a moment. Iya Peling agreed. Indeed, there were marks, as if made by claws, but I could not tell if they were made by a man or a huge bird.

At the side of the coffin, there was a horrid-looking funeral wreath—withered hibiscus and calachuchi buds pinned with needles to the croton palm leaves. This joined two other wreaths leaning against the wall of the parlor of the house.

I asked Esong's mother who had offered such a strange wreath.

"An old woman suddenly came at sunset yesterday," said Iya Peling. "That frightful apparition did not stay long."

Suspicion immediately welled up as to who had done such a thing. But I gave neither hint nor sign that I knew anything about the mystery.

"Maybe you understand Esong's death better than the rest of us, Andoy. Am I right?" said Iya Peling as she wrapped her arms around me and buried her tear-soaked face in my chest.

I answered Iya Peling with an empty nod, my head throbbing over what had become of poor Esong.

3. Drinking joint serving *tuba* or fermented coconut wine.